

รูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา: การเปลี่ยนแปลง กระบวนการสร้างความหมาย และภาพสะท้อนสังคมไทย

Huge Religious Object of Worship: Change,
Signification Creation and Reflection on Thai Society

นุสรา จิตตเกษม (Nussara Jittakasem)*

ปรีดี พิศภูมิวิถิ (Predee Phisphumvidhi)**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนาในสังคมไทย 2) ศึกษากระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มหิมาทางศาสนา ร่วมกับพิธีกรรม และบุคคล 3) ศึกษาภาพสะท้อนสังคมไทย ด้านความเชื่อ ค่านิยม พื้นที่ทางสังคม ความปรารถนาของคนและการพาณิชย์ ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง 9 แห่ง ใช้การวิเคราะห์เอกสาร ร่วมกับการสังเกตปรากฏการณ์ และสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูล นำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ พิเคราะห์ข้อมูล 3 ด้าน คือ ด้านรูปเคารพ ด้านพิธีกรรม และด้านบุคคล ซึ่งทั้งสามด้านมีความสัมพันธ์สนับสนุนซึ่งกันและกัน ให้สังคมยอมรับการมีตัวตนของรูปเคารพอย่างยั่งยืน พบว่าการเปลี่ยนแปลง และกระบวนการสร้างความหมายในปัจจุบัน คือ รูปแบบของรูปเคารพมีความหลากหลายมากขึ้น ได้แก่ พระพุทธรูป เทวรูป และรูปเหมือน

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคุณฐิติพันธ์ สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

* นิติบัณฑิตศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พระภิกษุสงฆ์ แสดงถึงการยอมรับยกย่องศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ ผี (บรรพบุรุษ) ให้มีสถานภาพที่เท่าเทียมกัน หรือบางแห่งมากกว่าพระพุทธรูป และ มีการใส่ความเป็นตัวตนของผู้อำนวยความสะดวกหลักให้เป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพ ผ่านขนาดสัดส่วนของรูปเคารพไว้อย่างแยบยล โดยการผสมรวมแสดงถึงสถานภาพ ความเหมาะสมอย่างมีนัย

คำสำคัญ: รูปเคารพขนาดใหญ่มุ่งหิมาทางศาสนา, การเปลี่ยนแปลง, กระบวนการสร้างความหมาย, ภาพสะท้อนสังคมไทย

Abstract

This qualitative research is conducted with three objectives: 1) to study the change in the creation of huge religious objects of worship in Thai society, 2) to study the signification of huge religious object of worship in relation to ritual and person, and 3) to examine Thai society through the lenses of belief, value, standpoint, people's wish, and commerce. The samples, which are derived from purposive sampling, are consisted of huge religious objects of worship in 9 different places. Documentary analysis, observation, and interview are used for data collection, and the findings are presented in form of descriptive analysis. Three elements are considered: the object of worship, ritual, and person because these three elements are supportively interrelated which facilitates sustainability of the objects of worship. It is found that the changes and the signification of the objects of worship, nowadays, are that they are made in more various forms such as Buddha image, image of deity, and Buddhist monk figure. This reflects the equal significance among Buddhism, Hinduism, and spiritualism (progenitors' spirit). In some places, the significance of the latter two is greater than that of Buddhism. The identity of the chair of founding ceremony is wisely amalgamated into the object of worship through the size and figure of the objects of worship.

Keywords: Huge Religious Object of Worship, Change, Signification, Reflection of Thai Society

บทนำ

รูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาที่สร้างในประเทศไทยพบแพร่หลายอยู่ทุกพื้นที่ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบัน (2557) คือ พระพุทธรูป โดยมีคำเรียกเพื่อแสดงขนาดของพระวรกายที่ใหญ่ เช่น พระพุทธรูปนวล้านตื้อ ประดิษฐานบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ จังหวัดเชียงราย โดยคำว่า นวล้านตื้อ หมายถึง หน่วยจำนวนโบราณมีค่าเท่ากับสิบล้านล้านในปัจจุบัน ซึ่งแสดงถึงขนาดและน้ำหนักที่มีปริมาณมากขององค์พระพุทธรูป หรือ พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา คำว่า ตนแปลว่า ตัว (สำหรับพระพุทธรูปใช้สรรพนามว่า องค์) และ หลวง แปลว่า ใหญ่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 453, 1311) จึงหมายความว่าองค์มีขนาดใหญ่ ทั้งสองคำนี้นิยมใช้เรียกพระพุทธรูปทางภาคเหนือของประเทศไทย นอกจากนี้ยังพบคำว่า “หลวงพ่อดโต” “หลวงพ่อดใหญ่” ซึ่งเป็นคำเรียกพระพุทธรูปที่มีขนาดใหญ่ทั่วไป อย่างไรก็ตามยังมีการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่กว่าปกติอีกหลายเท่า ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่มหึมา เช่น พระอจนะ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย พระพุทธไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระกฤษณ์โธ วัดไผ่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี พระศรีศากยทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม เป็นต้น

ปัจจุบันรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่มหึมาในประเทศไทยมีจำนวนการสร้างรวมทั้งขนาดใหญ่เพิ่มมากขึ้น นอกจากพระพุทธรูปแล้วยังมีรูปเคารพทางศาสนาอื่น ๆ ที่มีความหลากหลายด้านรูปแบบประติมานวิทยา (Iconography) ตามลัทธิความเชื่อของคนในสังคม เช่น รูปเคารพทางศาสนาพุทธนิกายมหายาน รูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เทพ เทวดา รวมทั้งรูปเหมือนพระสงฆ์ที่มีปฏิปทาสูง เป็นต้น โดยนิยมใช้คำประสมคำว่า “ใหญ่ที่สุดในโลก” ต่อท้ายชื่อ เช่น พระพิฆเนศองค์ใหญ่ที่สุดในโลก หลวงพ่อทวด องค์ใหญ่ที่สุดในโลก สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) องค์ใหญ่ที่สุดในโลก เป็นต้น

ปรากฏการณ์การสร้างรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่มเหมาในประเทศไทย จึงมีความน่าสนใจในการศึกษาบริบททางสังคมที่ทำให้เกิดการสร้างอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพของคนในสังคม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยศึกษากระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพ แต่ละองค์ที่ผู้อำนวยการสร้างต้องการสื่อสารให้สังคมได้รับรู้ สำหรับปัจจุบัน เลือกรูปเคารพเฉพาะรูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่มเหมา ที่ใช้คำประชาสัมพันธว่า “ใหญ่ที่สุดในโลก” โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา ซึ่งจะให้เห็นภาพสะท้อน สังคมไทยในด้านต่าง ๆ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มเหมาทางศาสนา ในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มเหมา ทางศาสนา ผ่านรูปเคารพ พิธีกรรม และบุคคล
3. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนสังคมไทยจากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มเหมา ทางศาสนา

นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการสร้างความหมาย หมายถึง วิธีการสื่อสารระหว่างผู้อำนวยการสร้างหลักกับบุคคลภายนอก ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความหมายของรูปเคารพขนาดใหญ่มเหมาทางศาสนาไปในทิศทางที่ต้องการ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ การสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ การสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม และการสร้างความหมายผ่านบุคคล

วิธีการวิจัย

งานศึกษาวิจัยนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา เช่น ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยา การสื่อสาร บริหารธุรกิจ เป็นต้น นำเสนอรายงานการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยใช้เอกสารชั้นต้น ชั้นรอง ร่วมกับข้อมูลภาคสนาม ซึ่งใช้การสังเกต (Observation) และสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพ เจ้าพิธีกรรม นักท่องเที่ยว ผู้ร่วมพิธีกรรม

ผลการวิจัย

ตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มาทางศาสนาในสังคมไทย สมัยสุโขทัยต่อเนื่องมายาวนานเกือบทุกสมัย ในการสร้างรูปเคารพบางอย่างยังคงทำสืบต่อมาถึงปัจจุบัน มีบางอย่างที่เปลี่ยนไป และมีเพิ่มเติมเข้ามาใหม่ ทำให้เห็นพลวัตของการสร้างรูปเคารพ กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพ และเป็นข้อมูลหนึ่งที่สามารถเป็นภาพสะท้อนสังคมไทยในปัจจุบันได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มาทางศาสนาในสังคมไทย

รูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่มาที่มีการสร้างมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดในสมัยหลัง พ.ศ. 2534 ทางด้านกายภาพคือ รูปแบบที่มีมากขึ้นนอกเหนือจากพระพุทธรูปแล้ว พบว่า มีรูปเคารพรูปแบบอื่นด้วย ได้แก่ พระพิฆเนศ พระสงฆ์ สถานที่ประดิษฐานนอกจากวัดแล้วยังสร้างในสถานที่เอกชน สถานที่ราชการ และไม่จำกัดว่าในวัดจะต้องสร้างพระพุทธรูป หากแต่สร้างรูปเคารพรูปแบบอื่นที่มีขนาดใหญ่มาแทนพระพุทธรูป เช่น วัดสมานรัตนาราม สร้างพระพิฆเนศขนาดใหญ่มา และผู้อำนวยการสร้างหลักจากเดิมที่เป็นพระมหากษัตริย์ฝ่ายเดียว ได้ขยายขอบเขตเป็นบุคคลธรรมดา พระสงฆ์ องค์ภุมลุนิ หน่วยงานราชการเป็นผู้สร้าง และน้อมถวายให้พระมหากษัตริย์ หรือเชื้อพระวงศ์แทน

2. กระบวนการสร้างความหมายให้กับรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนา ผ่านรูปเคารพ พิธีกรรม และบุคคล

2.1 กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ

กระบวนการสร้างความหมายผ่านรูปเคารพ ประกอบด้วยหัวข้อย่อย ๆ อีก 5 ประเด็น คือ กระบวนการสร้างความหมายผ่านชื่อ พุทธลักษณะ/ลักษณะประวัติ/ตำนาน ขนาด และสถานที่ตั้ง

2.1.1 ชื่อรูปเคารพ

ชื่อของรูปเคารพที่สร้างขึ้นย่อมต้องการให้มีความหมายเป็นสิริมงคล และบางองค์สื่อถึงรูปลักษณะ อิริยาบถ วัสดุ ขนาด สถานที่ตั้ง ความงดงาม ฯลฯ ลักษณะเด่นประการหนึ่งของการตั้งชื่อให้กับพระพุทธรูปขนาดใหญ่มหึมาที่มีมาโดยตลอดคือ การใช้พระนามของพระพุทธเจ้า เช่น พระศรีศากยมุนี วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ พระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก พระกกุสันโธ วัดไร่โรงวัว จังหวัดสุพรรณบุรี พระศรีศากยทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุทธวศน์ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็นต้น หรือชื่อพระพุทธรูปที่สื่อความหมายว่า คือพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระมหาพุทธพิมพ์ วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง หรือชื่อพระพุทธรูปที่มีนัยสื่อถึงพระมหากษัตริย์ เช่น พระศรีสรรเพชญ์ เคยประดิษฐานในวิหารพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ศรีศักร วัลลิโภดม และมานิต วัลลิโภดม, 2538, หน้า 30-31) ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปเป็นรูปแทนพระพุทธเจ้าตามวัตถุประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูปที่มีมาแล้วตั้งแต่แรกเริ่ม

การตั้งชื่อพระพุทธรูปเพื่อสื่อถึงขนาดขององค์พระพุทธรูปที่ใหญ่มหึมา เช่น พระอจนะ วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา หลวงพ่อโต วัดอินทรวิหาร กรุงเทพฯ พระพุทธนวล้านต้อ สามเหลี่ยมทองคำ จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้มีการตั้งชื่อพระพุทธรูปเพื่อสื่อถึงตัวผู้ดำเนินการสร้าง หรือผู้มีอำนาจปกครอง ซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์ หรือเชื้อพระวงศ์ โดยมีความพยายามใส่ความเป็นตัวตนของพระองค์ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชื่ออย่างแยบยล ทั้งนี้คงยังไม่กล้าที่จะใช้พระนามอย่างชัดเจนเป็นชื่อของพระพุทธรูปขนาดใหญ่มหึมา เช่น

พระมิ่งคลบพิตร วัดมิ่งคลบพิตร กรุงเทพฯ พระพุทธรูปนันทคุณอดุลยบพิตร วัดราชโอรสาราม กรุงเทพฯ เป็นต้น (บพิตร (น.) พระองค์ท่าน เป็นคำที่พระสงฆ์ใช้แก่เจ้านาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554, หน้า 649))

ในอดีตการใช้พระนามของพระมหากษัตริย์มาตั้งเป็นชื่อของพระพุทธรูปอย่างชัดเจน พบได้เฉพาะในการสร้างพระพุทธรูปองค์เล็ก หรือองค์เท่าพระมหากษัตริย์เท่านั้น เช่น พระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบ ปางประทานพร ภ.ป.ร. (ขนาดหน้าตักกว้าง 22.9 เซนติเมตร) พระพุทธสยามากิวัฒนบพิตร ภูมิพลนริศทสสหัสสทิวัสรัทการี บัณฑิตาสุวรรณศรีอุภัยมหามงคล (สูง 1.72 เมตร) วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธรูปประทับขัดสมาธิราบ ปางประทานพร ภ.ป.ร. สร้างใน พ.ศ. 2508 มีผู้นิยมเข้าบูชาอย่างมาก และได้เป็นแรงบันดาลใจในการนำรูปแบบไปสร้างเป็นพระพุทธรูปปางประทานพรขนาดใหญ่ขึ้นในภาคต่าง ๆ หลายองค์ ในจำนวนนี้มีอยู่ 2 องค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานชื่อว่า หลวงพ่อพุทธเกตุมงคล วัดเทวปราสาท จังหวัดพิจิตร สร้างในปี พ.ศ.2513 และ พระพุทธสุวรรณมงคลมหามณี (หลวงพ่อใหญ่) วัดพิบูลทอง จังหวัดสิงห์บุรี สร้างในปี พ.ศ.2517 (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 312-313) แม้ว่าพระพุทธรูปองค์เล็ก ซึ่งเป็นต้นแบบได้ใช้พระปรมาภิไธย ภ.ป.ร.เป็นชื่อพระพุทธรูป แต่เมื่อนำไปสร้างเป็นองค์ขนาดใหญ่กลับไม่ได้ใช้ชื่อเดิม แต่ตั้งชื่อขึ้นใหม่ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับพระองค์เลย

ค่านิยมที่เชื่อว่า พุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ได้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เห็นได้จากการนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องฉลองพระองค์ของพระจักรพรรดิราช เป็นพระพุทธรูปยืนห้ามสมุทร สูงเสมอองค์พระมหากษัตริย์ เช่น พระพุทธจักรพรรดิ เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (รัชกาลที่ 1) พระพุทธรังสรรค์ เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปคือ พระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระพุทธรเจ้า (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 92, 97) ตามที่กล่าวถึงในมหามพูนิตสูตร จากพระสูตรตันตปิฎก ลักษณะสูตรที่สมนิกาย และในเอกปุกคผลปาติ อังคุดตรนิกาย ในพระไตรปิฎกที่กล่าวว่า ทั้งพระพุทธรเจ้าและพระจักรพรรดิราช ต่างก็เป็นอัครจริยะ

มนุษย์ ประสูติขึ้นมาเพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษยชาติเช่นกัน (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2533, หน้า 361, 493)

ในช่วงสมัยหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา การตั้งชื่อของพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีที่มา มีการเพิ่มเติมระบุพระนามพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน เป็นการสร้างโดยฝ่ายพระสงฆ์ หน่วยงานราชการ สามัญชน และอัญเชิญพระนามของพระมหากษัตริย์ พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เป็นส่วนหนึ่งของชื่อพระพุทธรูป ได้แก่ พระพุทธมหานวมินทร์ศากยมุนีศรีวิเศษชัยชาญ วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง พระพุทธมหาธรรมราชาเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พุทธอุทยานเพชรบุระ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงการยอมรับพระราชสถานะของพระเจ้าแผ่นดิน เปรียบดั่งองค์พระพุทธรูป ทรงเป็นที่รวมของความเป็นมงคลทั้งหลาย (ศุภวัฒน์ เกษมศรี, 2556, หน้า 44) และทรงพระบารมีเทียบเท่ากับพระพุทธรูปขนาดใหญ่มาเลยทีเดียว

ดังนั้น คำนิยมที่เชื่อว่าพุทธศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ได้รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ จึงได้สืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ช่วยส่งเสริมให้พระพุทธรูปเกิดความเป็นสิริมงคลมากยิ่งขึ้น และเป็นศูนย์รวมใจของประชาชนให้ได้กราบไหว้บูชา ระลึกนึกถึงพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ และพระพุทธรูปขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปพร้อม ๆ กัน

เทวรูปในงานวิจัยนี้คือ พระพิฆเนศ ยังคงใช้ชื่อเดิม แต่มีการเพิ่มเติมต่อท้ายชื่อลงไปอีก คือ “พระพิฆเนศปางนอนเสวยสุข” และ “พระพิฆเนศ ปางสำเร็จสำเร็จสมปรารถนา” เพื่อแสดงลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของพระพิฆเนศแต่ละองค์ และแสดงนัยยะถึงความสามารถ อิทธิฤทธิ์ของรูปเคารพที่เชื่อว่าจะช่วยดลบันดาลให้ผู้ที่มากราบไหว้บูชาได้สมความปรารถนาเหมือนชื่อที่ต่อท้ายพระพิฆเนศ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความต้องการของคนในสังคมที่ยังขาดที่พึ่งทางใจ และยังคงมีความปรารถนาที่ไม่มีที่สิ้นสุด

รูปเหมือนพระสงฆ์ขนาดใหญ่มีมาใช้ชื่อเดิมตามที่รู้จักคุ้นเคยกันในสังคมไทย ซึ่งเป็นคำเรียกที่แสดงถึงความสนิทสนมใกล้ชิดกันแบบเครือญาติ คือคำว่า หลวงพ่อ หลวงปู่ สำหรับครูบาเจ้าศรีวิชัย มีการเพิ่มคำสรรเสริญยกย่องต่อท้ายชื่อว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา ศรีหริภุญชัย เพื่อแสดงให้เห็นว่า

ชาวบ้านมีความศรัทธาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างมาก เนื่องจากคุณความดีที่ท่านได้สร้างไว้ให้ชาวล้านนา

จะเห็นได้ว่าการตั้งชื่อรูปเคารพยังคงต้องยึดชื่อเดิม ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนทั่วไปเป็นสำคัญ ส่วนจะมีวลีตามหลังชื่อหรือไม่ขึ้นอยู่กับประสงค์ของผู้อำนวยการสร้าง ถ้าหากมีมักจะต้องแสดงความเป็นสิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์ที่รูปเคารพนั้นจะสามารถบันดาลให้ได้ โดยเฉพาะกลุ่มเทวรูปการเพิ่มเติมต่อท้ายชื่อนอกจากสร้างความแตกต่าง เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์แล้ว ยังต้องคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของคนทั่วไปที่ปรารถนาอยากมีอยากได้ ชื่อจึงช่วยในการดึงดูดความสนใจของผู้ศรัทธาให้ได้มากرابไหว้บูชา โดยเชื่อว่าจะสามารถขอพรได้ตามชื่อของรูปเคารพองค์นั้น ๆ

ข้อความสำคัญที่เติมต่อท้ายชื่อรูปเคารพ ซึ่งพบได้ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา) คือคำว่า “ใหญ่ที่สุดในโลก” ช่วยดึงดูดความสนใจของคนอย่างมาก กระทั่งกลายเป็นคำนิยม สำหรับผู้ที่คิดจะสร้างรูปเคารพซึ่งจะช่วยเรียกผู้ศรัทธาหรือนักท่องเที่ยวให้ไปชมได้มาก จึงต้องสร้างให้มีขนาดองค์ที่ใหญ่และต้องใหญ่ขนาดที่ไม่มีที่ใดในโลกจะใหญ่เท่า (ซึ่งก็ไม่มีมีการตรวจสอบยืนยันขนาดความใหญ่ที่สุดนี้แต่อย่างใด) โดยใช้คำประสาธัมพันธ์ว่า “ใหญ่ที่สุดในโลก” ต่อท้ายชื่อรูปเคารพด้วย

2.1.2 พุทธลักษณะ/ลักษณะของรูปเคารพ

ในอดีตตั้งแต่เริ่มมีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มาทางศาสนาในอัฟกานิสถาน จนกระทั่งส่งอิทธิพลมาถึงไทยในสมัยสุโขทัย สืบเนื่องถึงสมัยรัตนโกสินทร์รูปเคารพมีรูปแบบเฉพาะพระพุทธรูปเท่านั้น แต่ในปัจจุบันรูปแบบของรูปเคารพขนาดใหญ่มาทางศาสนามีมากขึ้น นอกจากพระพุทธรูปแล้ว ยังมีเทวรูปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระพิฆเนศ พระพรหม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างเจ้าแม่กวนอิม พระฤาษี พระอาหุ ช้างเอราวัณ ฯลฯ โดยเฉพาะรูปเหมือนพระสงฆ์ได้รับความนิยมมากขึ้น

ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้เพราะสังคมปัจจุบันได้ให้อิสระกับผู้อำนวยการสร้างรูปเคารพ และศรัทธาที่มีหลากหลาย จึงสามารถสร้างรูปเคารพองค์ใดก็ได้ ตามความต้องการของผู้อำนวยการสร้าง การเปลี่ยนแปลงนี้ อาจเป็นเพราะการสร้างพระพุทธรูปอย่างเดียว ผู้คนมีความคุ้นชินจนเห็นเป็นสิ่งปกติธรรมดา

ไม่ตื่นตาตื่นใจ ใครอยากเดินทางมาชื่นชม จึงเลือกที่จะเปลี่ยนเป็นรูปแบบอื่น ๆ ให้มีความแตกต่าง แต่การเปลี่ยนรูปแบบใหม่นั้นต้องคำนึงถึงการยอมรับจากสังคมด้วย เพราะรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาที่สร้างขึ้น ไม่ได้สร้างเพื่อกราบไหว้ บูชา หรือชื่นชม แต่เพียงผู้เดียว หากแต่สร้างขึ้นเพื่อให้สาธารณชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุก ๆ อย่าง หากเลือกรูปเคารพที่คนในสังคมไม่รู้จัก หรือไม่ศรัทธาแล้ว โอกาสประสบความสำเร็จ ในการให้ความร่วมมือในการก่อสร้าง และการดำรงอยู่อย่างถาวรของรูปเคารพก็จะมีน้อยลงไป

เทวรูปในศาสนาพราหมณ์มีมากมายหลายองค์ พระพิฆเนศ เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งที่คนไทยรู้จักคุ้นเคยมาตั้งแต่อดีต ด้วยรูปร่างลักษณะที่อ้วน พุงพลุ้ย ศีรษะเป็นช้าง จึงสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความสุขสบาย ซึ่งผู้สร้างได้ช่วยเน้นย้ำความหมายนี้ โดยการออกแบบในอิริยาบถนอนตะแคง อิงหมอน และอิริยาบถยืน พระหัตถ์ถือพิฆพธรมต่าง ๆ ให้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะขององค์พระพิฆเนศแต่ละแห่ง

สำหรับรูปเหมือนพระสงฆ์ได้รับความนิยมนำมาสร้างเป็นรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนามากขึ้นในปัจจุบัน งานวิจัยนี้ ได้แก่ พระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อดต) สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด และครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งทั้ง 4 องค์เป็นพระสงฆ์ที่มีปฏิปทาสูง มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพศรัทธา มีลูกศิษย์มากมาย สิ่งหนึ่งที่ลูกศิษย์สามารถแสดงความกตัญญู ระลึกนึกถึงท่านได้ คือการสร้างรูปเหมือนของท่านไว้กราบไหว้บูชา และต้องมีขนาดใหญ่มหึมาเพื่อเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงแรงศรัทธาที่มีมากมายของลูกศิษย์แต่ละสาย ซึ่งได้มาร่วมกันสร้างทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเพิ่มจำนวนผู้ศรัทธาให้มากขึ้นอีก จากการได้รู้จักพระสงฆ์รูปนั้น ๆ ผ่านการเห็นรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมา

การเลือกอิริยาบถนั่งสมาธิ เป็นอิริยาบถที่คุ้นชินมากที่สุดของพระสงฆ์ ขณะทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ การทำวิปัสสนา กรรมฐาน การนั่งปรก เป็นต้น แต่ไม่หลับตา ทั้งนี้จำเป็นต้องการให้ผู้ศรัทธาได้รู้สึกว่ารูปเคารพนั้นได้เห็น และรับรู้ในทุก ๆ สิ่งที่ได้ปฏิบัติต่อท่าน รูปเหมือนพระสงฆ์ทั้ง 4 องค์ เมื่อสร้างเสร็จแล้วตั้งเด่นเป็นประธานของสถานที่ ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จึงเหมือนกับว่าท่านได้มานั่งเป็นประธานร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมนั้นด้วย ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีจึงยังคงมีเหมือนตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ สิ่งที่ช่วยสร้างความหมายประหนึ่งว่า

พระสงฆ์ท่านยังมีชีวิตจิตใจ และสามารถรับรู้ได้ คือ การจัดตั้งเครื่องไหว้ เครื่องบูชาอาหารที่ท่านเคยใช้ เคยชอบในขณะที่มีชีวิต เช่น รูปเหมือนหลวงพ่อดุสิต ผู้ศรัทธาใช้ดอกมะลิเป็นสิ่งแก้บน เนื่องจากตอนมีชีวิตอยู่ท่านชื่นชอบ และการสร้างมหาวิหารคลุม เพราะเกรงว่าท่านจะร้อน หนาว เมื่อตากแดดตากฝน (พระธรรมรัตนากร, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2558) หรือการสร้างลูกปะคำ และบาตรขนาดใหญ่ให้กับครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเป็นของใช้คู่กาย หรือการถวายผ้าไตรจีวรให้กับ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นต้น

รูปเคารพที่มีรูปแบบหลากหลายเช่นนี้ คงเพื่อตอบสนองความต้องการของคน ซึ่งมีความชื่นชอบ ศรัทธาที่แตกต่างกันไป และการที่มีความนิยมรูปเหมือนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีตัวตนจริง หรือเชื่อว่ามีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ จากคุณงามความดี หรืออภินิหาร ความศักดิ์สิทธิ์ที่ท่านเหล่านั้นได้เคยสร้างไว้ ทำให้คนรุ่นหลังได้หวนระลึก ในเมตตา บุญญาธิการของท่าน อีกทั้งพระสงฆ์แต่ละองค์ก็มีลูกศิษย์ที่สืบสายกันมากมาย ทำให้ลูกศิษย์แต่ละสายต่างต้องการเชิญครูอาจารย์ของตนเอง เมื่อศิษย์สายหลวงพ่อดุสิตสร้างรูปเหมือนองค์ใหญ่ขึ้นมา ลูกศิษย์ในสายอื่น ๆ ก็ต้องการสร้างรูปเหมือนครูอาจารย์ของตนขึ้นมาให้มีความยิ่งใหญ่ไม่น้อยหน้ากัน และสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่เช่นนี้ อาจเป็นวัตถุประสงค์หลักของผู้ดำเนินการสร้างก็คือ การสร้างวัตถุมงคลของรูปเคารพแต่ละองค์ให้บูชา จึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะทำการกระตุ้นเตือน หรือปลุกกระแสความนิยมของรูปเคารพแต่ละองค์ ก่อให้เกิดความต้องการในตลาด สร้างมูลค่าเพิ่มอย่างมหาศาล ทั้งนี้รายได้ส่วนหนึ่งได้นำกลับไปบำรุงพัฒนารูปเคารพและสถานที่ตั้งให้ดียิ่งขึ้น ทำให้ช่วยเรียกศรัทธามีคนเข้าไปเที่ยวไปชม ร่วมกิจกรรม พิธีกรรม และก็เข้าวัดอุ้มงคลกลับบ้าน เป็นวงจรเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ トラบเท่าที่กระบวนการสร้างความหมายยังทำหน้าที่ของตนอย่างเข้มแข็ง

2.1.3 ประวัติ ตำนาน

ตำนาน ความเชื่อท้องถิ่น จัดว่าเป็นเรื่องของคติชน (Folklore) การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่หม่อมมาแต่ละองค์ ผู้สร้างต้องมีเหตุผลมากพอที่จะพิจารณาตัดสินใจเลือกสร้างด้วยเหตุว่า สังคมต้องยอมรับการสร้างรูปเคารพนั้นด้วย โดยต้องทำให้สังคมเชื่อว่า เมื่อสร้างรูปเคารพแล้วจะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและ

สังคม รูปเคารพนั้นจึงจะได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากสังคมในด้านต่าง ๆ จนกระทั่งทำให้รูปเคารพสามารถสร้างได้เสร็จสมบูรณ์ และคงอยู่ตลอดไป ดังนั้น สิ่งสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นมาอ้างอิงในการสร้างรูปเคารพได้เป็นอย่างดีคือ ประวัติ ตำนาน ที่ช่วยอธิบายความชอบธรรมต่อการสร้างรูปเคารพ

สำหรับรูปเหมือนพระสงฆ์ที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ ได้ใช้ชีวประวัติตอนสำคัญในชีวิตท่าน ซึ่งยังคงเน้นประเด็นของอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยยังคงเชื่อประวัติหรือตำนานว่าเป็นส่วนหนึ่งของความจริง และเป็นสิ่งที่ถูกต้อง โดยไม่มีข้อกังขาใด ๆ ประวัติหรือตำนานยังมีอิทธิพลมากเท่าไร รูปเคารพองค์นั้นก็ยิ่งมีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้นตามไปด้วย จากประวัติ ตำนานของรูปเคารพทั้ง 9 องค์ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ตำนานอ้างอิงถึงการได้รับอนุญาต หรือการบอกกล่าวจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น ให้สร้างรูปเคารพขึ้นมา เพื่อจะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรืองแก่ผู้คน และท้องถิ่นที่ตั้งรูปเคารพ และเป็นการผูกเรื่องเชื่อมโยงกับตำนานท้องถิ่นที่สร้างความรู้สึกค้างคาใจของคนในพื้นที่ (ตำนานนางสุชาดา) ให้ได้มีทางออกให้กับความคับข้องใจของคนในสังคมนั้น โดยสร้างตำนานใหม่ขึ้นมาเพื่อแก้ไขตำนานเก่า

2. ตำนานสร้างความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ให้กับรูปเคารพ จึงเป็นเหตุให้เลือกที่จะสร้างรูปเคารพองค์นั้น ๆ ขึ้นมา เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับคนที่มาราบไหวบูชา และมีการย่ำเตือนถึงตำนานด้วยการจัดพิธีกรรมให้สอดคล้องกับตำนานหรือประวัติของรูปเคารพ เช่น พิธีอุ้มพระดำน้ำ จังหวัดเพชรบูรณ์ พิธีพิชเนศจตุรฤตี ที่เทวอุทยานพระพิฆเนศ จังหวัดฉะเชิงเทรา งานฉลองวันครบรอบวันเกิด วันบรรลุนิรมิต และวันมรณภาพของพระสงฆ์แต่ละองค์ เป็นต้น

3. ชีวประวัติของพระภิกษุสงฆ์ จะเน้นในช่วงชีวิตที่เป็นเรื่องที่ช่วยส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ หรือปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ลักษณะของรูปเคารพจึงสื่อออกมาในทำนองสมาธิ ซึ่งแสดงถึงขณะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ประวัติ ตำนานจึงถูกนำเสนอขึ้นมากล่าวซ้ำ ๆ เพื่อยืนยันความชอบธรรมในการสร้าง และการดำรงอยู่ของรูปเคารพ และทุกครั้งที่ประวัติ ตำนานถูกนำเสนอ จะช่วยเติมพลังความศักดิ์สิทธิ์ให้กับรูปเคารพด้วย

2.1.4 ขนาด

เนื่องจากข้อมูลของรูปเคารพขนาดใหญ่มเหมาในอดีตมีจำกัด ข้อมูลเกี่ยวกับขนาดจึงไม่มีรายละเอียดเพียงพอ องค์ที่มีบันทึกไว้ชัดเจน ได้แก่ พระเจ้าตนหลวง วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งมีตำนาน ทำให้เข้าใจได้ว่า พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นมานั้นเป็นตัวแทนของพระอดีตพุทธเจ้า (พระธรรมวิมลโมลี, 2538, หน้า 405-510; พระครูโสภณปริยัติสุธี, 2548, หน้า 29) ส่วนรูปเคารพองค์อื่น ๆ เข้าใจว่าสร้างขึ้นมาให้มีขนาดใหญ่ไว้ก่อน ไม่ได้มีที่มาหรือความหมายกำกับเอาไว้ แต่ขนาดความใหญ่ของรูปเคารพสามารถใช้ในการสันนิษฐานได้ว่า ผู้อำนวยการสร้างต้องเป็นผู้มีอำนาจบารมี ซึ่งในอดีตก็มีเพียงพระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินเท่านั้น และยังแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 296) ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และมีมือทางการช่างอีกด้วย (สันติ เล็กสุขุม, 2549, หน้า 93-94)

การเริ่มบันทึกรายละเอียดที่มา ความหมายของขนาดรูปเคารพขนาดใหญ่มเหมาที่สร้างขึ้นอย่างชัดเจนพบในสมัยหลัง เช่น พระศรีศากยทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม มีความสูง 2,500 กระเบื้อง เป็นการสร้างขึ้นในโอกาสที่พุทธศาสนาครบกิ่งพุทธกาล เป็นต้น

จากการกำหนดขนาดของพระพุทธรูปขนาดใหญ่มเหมาในอดีต มักจะเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ เช่น สร้างให้มีขนาดความสูงเท่าพระอดีตพุทธเจ้า หรือมีขนาดใหญ่ตามพุทธประวัติตอนโปรดสุรินทราหู เป็นต้น สำหรับรูปเคารพขนาดใหญ่มเหมาที่สร้างในปัจจุบัน พบว่า มีการนำข้อมูลของพระมหากษัตริย์ และบุคคลธรรมดาไปเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดขนาดรูปเคารพขนาดใหญ่มเหมา เพื่อสื่อถึงความเป็นสิริมงคลและสื่อถึงตัวบุคคลที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยตัวเลขที่ใช้นิยมเลข 9 เพราะเชื่อว่า จะก้าวหน้า เจริญรุ่งเรือง สอดคล้องกับเสียงอ่าน และยังผูกโยงกับหลักทางโหราศาสตร์ไทยด้วย ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงไปยังตัวบุคคลให้เป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพ เช่น ขนาดของพระพุทธรูปพระพุทธรูปพระพุทธรูปพระพุทธรูป จะผูกโยงกับพระมหากษัตริย์โดยใช้เลข 1 และเลข 9 แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ส่วนขนาดของรูปเหมือนพระสงฆ์จะผูกโยงกับพระมหากษัตริย์ ร่วมกับสามัญชน หรือสามัญชนเพียงฝ่ายเดียว โดยใช้เลข 1 เลข 9 แทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เลข 1 แทนคุณสมพงษ์ ชาตรี และเลข 6 แทนคุณวัชรพงศ์ ระดมสิทธิพัฒน์ เป็นต้น

2.1.5 สถานที่ตั้ง

เนื่องจากในอดีตมีแต่พระพุทธรูปที่สร้างให้มีขนาดใหญ่เหมือนหีมา จึงพบได้เฉพาะในเขตพุทธสถานเท่านั้น ต่อมาหลังพ.ศ. 2500 เกิดความนิยมสร้างพระพุทธรูปบนที่สาธารณะ ได้แก่ พระพุทธรูปพระประธานพุทธมณฑล ขนาดสูง 2,500 กระเบียด ปางลีลา ประดิษฐานอยู่ที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะงดงาม และมีขนาดใหญ่ที่สุดในสมัยรัตนโกสินทร์ ณ เวลานั้น (พ.ศ.2525) พระพุทธรูปองค์นี้อาจเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ในสวนสาธารณะ หรือสถานที่สำคัญในเมืององค์อื่น ๆ ตามมา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2556, หน้า 604) การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่เหมือนหีมาในสมัยหลังจึงไม่ได้จำกัดว่า ต้องสร้างที่ศาสนสถานเท่านั้น หากแต่มีการสร้างในพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ส่วนบุคคล (มูลนิธิ) มากขึ้น และไม่จำเป็นว่าในพุทธสถานจะต้องสร้างเป็นพระพุทธรูป แต่สามารถสร้างเป็นเทวรูปได้ด้วย แสดงให้เห็นการผสมกลมกลืน และการยกย่องให้ความสำคัญกับรูปเคารพในศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ลักษณะของการออกแบบสถานที่ตั้งรูปเคารพ ในอดีตมีทั้งการสร้างรูปเคารพให้อยู่ในที่โล่งแจ้ง หรือมีการสร้างอาคารคลุมขึ้นภายหลัง เช่นเดียวกับปัจจุบัน จึงสันนิษฐานได้ว่า การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่เหมือนหีมาในอดีตน่าจะมี ความตั้งใจสร้างให้เป็นจุดเด่น เป็นสัญลักษณ์ของบ้านเมือง ชุมชน เช่นเดียวกับในปัจจุบัน ที่ต้องการสร้างให้เป็นจุดสังเกต (Land Mark) เพื่อให้ทราบตำแหน่งที่ตั้งรูปเคารพได้ชัดเจนจากระยะไกล

2.2 กระบวนการสร้างความหมายผ่านพิธีกรรม

พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ เป็นสิ่งเชื่อมโยงรูปเคารพให้เข้ากับจิต และในสภาวะที่จิตเป็นใหญ่ จิตย่อมสามารถเชื่อมโยงหรือสัมผัสได้กับเบื้องบน (สิ่งศักดิ์สิทธิ์ รูปเคารพ) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพิธีกรรม (กิ่งแก้ว อัดถากร, 2552, หน้า 3)

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปเคารพขนาดใหญ่ทางศาสนามีความแตกต่างจากพิธีกรรมของรูปเคารพทั่วไปอย่างเห็นได้ชัด คือความยิ่งใหญ่ในการจัดพิธีกรรม

ได้แก่ สถานที่จัดต้องมีบริเวณที่รองรับกว้างขวาง เนื่องจากรูปเคารพมีขนาดใหญ่ และปริมาณผู้มาร่วมพิธีกรรมยังมีจำนวนมากตามมา ความอลังการของเครื่องบวงสรวงต่าง ๆ ที่จัดไว้หลากหลาย เป็นต้น พิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ศรัทธาเชื่อมต่อกับรูปเคารพได้ โดยมีพิธีกรรมแรกเริ่มสร้าง ได้แก่ พิธีพุทธาภิเษก เบิกเนตร บรรจุหัวใจ เป็นต้น จากนั้นก็มีพิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำปี เช่น พิธีสงฆ์วันสงกรานต์ พิธีครอบรอบวันเกิด วันบรรลุนิติกรรม วันมรณภาพ เป็นต้น และพิธีที่ปฏิบัติเป็นปกติคือ การกราบไหว้บูชา ขอพร บนบาน แก้มบน เป็นต้น ตั้งแต่พิธีกรรมแรกเริ่ม รูปเคารพจะถูกสร้างให้เสมือนว่ามีชีวิตจิตใจ มีความศักดิ์สิทธิ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ จึงทำให้ผู้ศรัทธาปฏิบัติต่อรูปเคารพด้วยการทำพิธีกรรมเสมือนว่ารูปเคารพมีชีวิต ด้วยการถวายเครื่องไหว้ เครื่องบูชาต่าง ๆ ตามตำนานหรือประวัติที่รูปเคารพนั้นมีความชื่นชอบ เป็นต้น

สำหรับพระพิฆเนศมีพิธีกรรมให้ปฏิบัติมากกว่าพระพุทธรูป ผู้อำนวยการสร้างจึงใช้เป็นช่องทางในการสร้างสรรคกิจกรรมได้หลากหลายมากกว่าพระพุทธรูป ซึ่งโดยปกติพระพุทธรูปจะมีเพียงการกราบไหว้บูชา อธิฐานขอพร ปิดทอง เป็นสำคัญ เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ ความเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า และพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธเจ้าสูงสุด จึงไม่กล้าที่จะสร้างพิธีกรรมที่นอกเหนือจากที่สังคมเคยปฏิบัติกันมา แต่เทวรูปพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเน้นพิธีกรรมอยู่แล้ว จึงสามารถสร้างสรรคพิธีกรรมได้ง่ายกว่า เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ศรัทธา ทำให้ผู้ศรัทธามีความชื่นชอบ เพราะรู้สึกว่าคุณได้มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิด และส่งผ่านความปรารถนาของตนให้กับรูปเคารพได้รับรู้ได้หลายช่องทาง

จากผลการวิจัย สามารถสรุปความสำคัญของพิธีกรรมในการปฏิบัติต่อรูปเคารพขนาดใหญ่มหามหาทางศาสนา ที่นำไปสู่การเชื่อมโยงกับมิติ 3 มิติ ดังนี้

1. มิติของปัจเจกบุคคล พิธีกรรมช่วยบรรเทาความรู้สึกกลัว คับข้องใจที่ไม่สามารถหาทางออกได้จากชีวิตในโลกแห่งความจริง จึงหันเข้าสู่โลกแห่งจิตวิญญาณ ที่จะทำหน้าที่ปลอบประโลมจิตใจให้กลับมามีชีวิตปกติได้อย่างรู้สึกมั่นคงมากยิ่งขึ้น

2. มิติทางสังคม พิธีกรรมช่วยให้คนเรียนรู้บทบาทหน้าที่ที่เป็นที่คาดหวังของสังคมที่จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง และเป็นพื้นที่เปิดให้กับคนทุกสถานภาพได้เข้าไปหลอมรวมกัน โดยมีจุดร่วมเดียวกัน ช่วยสร้างพลังทางสังคม

3. มิติเหนือโลก หมายถึง มิติในแดนของเทพเบื้องบนที่สถิตอยู่เหนือกาลเทศะ เป็นมิติของความเป็นทิพย์ ซึ่งจะเข้าถึงได้โดยใช้จิตในการส่งไปยังเทพ ซึ่งอาจมีสิ่งประกอบที่ช่วยในการรวบรวมจิตใจให้มั่นคง แน่วแน่ และทำให้รู้สึกว่าการศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้แล้ว เช่น ควันรูป สายสิญจน์ที่โยง หนูสัตว์พาหนะของพระพิฆเนศ เป็นต้น

2.3 กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล

กระบวนการสร้างความหมายผ่านบุคคล มีด้วยกัน 3 ฝ่าย คือ ผู้อำนวยการสร้างหลัก เจ้าพิธีกรรม และผู้ร่วมพิธีกรรม

ในอดีตผู้นำที่เป็นหลักสำคัญในการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีมา มีเพียงชนชั้นสูง ได้แก่ พระมหากษัตริย์ โดยเชื่อว่าเป็นผู้มีบุญญาบารมีมากพอ เนื่องจากมีอำนาจในการระดมแรงงาน ระดมทรัพย์ากรในการสร้างพระพุทธรูปให้สำเร็จ แต่ปัจจุบันมีทั้งหน่วยงานราชการ พระสงฆ์ ดารา ผู้เชี่ยวชาญพระเครื่อง สามัญชน สามารถที่จะเป็นหลักในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาได้ อย่างไรก็ตาม ในสังคมไทยยังคงยกย่องให้เกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์ว่ามีพระบารมีเหมาะสมที่จะมีส่วนสำคัญในการสถาปนารูปเคารพขนาดใหญ่มีมาได้ เห็นได้จากการเชิญเสด็จเจ้านายเชื้อพระวงศ์ไปทรงประกอบพิธีต่าง ๆ หรืออัญเชิญพระปรมาภิไธยประดิษฐานไว้กับรูปเคารพ หรือทรงพระกรุณาพระราชทานชื่อเป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพ เป็นต้น เป็นการแสดงให้เห็นว่า รูปเคารพนี้ได้รับการสนับสนุนหรือผ่านการเห็นชอบจากสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงช่วยส่งเสริมให้รูปเคารพมีความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

สำหรับเจ้าพิธีกรรม เนื่องจากในอดีตมีเพียงพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีมา เจ้าพิธีจึงมีเพียงพระสงฆ์ ปัจจุบันมีเทวรูปขนาดใหญ่มีมาด้วย นอกจากพระสงฆ์แล้ว ยังมีพราหมณ์มาร่วมประกอบพิธีกรรม แม้ว่าจะไม่ใช่พราหมณ์แท้ ๆ ซึ่งมาจากเชื้อสายพราหมณ์ แต่ก็ช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์ นำเชื่อถือให้กับพิธีกรรมได้มากขึ้น

บุคคลสุดท้ายซึ่งถือว่าเป็นผู้ตัดสินความสำเร็จ และความยั่งยืนให้กับรูปเคารพ คือ ผู้ร่วมพิธีกรรม ซึ่งสังเกตได้ว่าในสังคมไทยให้เสรีภาพกับทุก ๆ คน ให้สามารถเข้าถึงและร่วมพิธีกรรมได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดการของผู้อำนวยการสร้างว่าจะสามารถทำให้มหาชนเลื่อมใสศรัทธาต่อรูปเคารพที่สร้างขึ้นได้มากน้อยแค่ไหน หากสังคมยอมรับนับถือรูปเคารพก็จะพากันหลังไหลผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกันไป ร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมอยู่ตลอด ทำให้สถานที่ตั้งรวมทั้งรูปเคารพมีทุนที่จะนำไปหล่อเลี้ยงองค์กรให้สามารถพัฒนารูปเคารพ สถานที่ รวมถึงกิจกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ให้ดีอยู่เสมอ

3. ภาพสะท้อนสังคมไทยด้านคุณค่าที่แสดงถึงความเชื่อ ค่านิยม และอุดมการณ์ที่ใช้ยึดเหนี่ยวนำทางชีวิต

3.1 พุทธ พราหมณ์ ผี

ตั้งแต่อดีตกาลที่มีการสร้างรูปเคารพทางศาสนาขึ้นบนดินแดนไทย พบว่ามีรูปเคารพของทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมถึงผีบรรพบุรุษ แต่รูปเคารพที่ถูกสร้างขึ้นมาให้มีขนาดใหญ่มหึมา มีเพียงพระพุทธรูป ซึ่งเป็นรูปเคารพของศาสนาพุทธ ส่วนรูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และผีบรรพบุรุษมีขนาดเล็กกว่า ที่สร้างให้มีขนาดใหญ่ก็ไม่ถึงกับใหญ่มหึมา เป็นการแสดงให้เห็นการยอมรับนับถือพุทธศาสนาเป็นกระแสหลักมาทุกยุคทุกสมัย แม้ว่าเนื้อในแล้วจะยังคงมีความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ ด้วยก็ตาม แต่ในสังคมไทยสมัยปัจจุบัน พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงการแสดงออกในการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มหึมาทางศาสนาที่มีความหลากหลายทางด้านรูปแบบมากขึ้น นอกเหนือจากพระพุทธรูปซึ่งพบเห็นว่ามีการสร้างมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย ปัจจุบันยังมีการสร้างรูปเคารพทางศาสนาพราหมณ์ รวมถึงรูปเหมือนพระสงฆ์ จึงเป็นการสะท้อนถึงการยอมรับนับถือ และยกย่องให้เทวรูป รวมทั้งรูปเหมือนพระสงฆ์มีความสำคัญ เทียบเท่าพระพุทธรูปหรือบางแห่งมากกว่าพระพุทธรูปเสียอีก โดยพิจารณาได้จากขนาดที่ใหญ่ และการจัดตั้งเป็นประธานของสถานที่ อีกทั้งยังมีกิจกรรม พิธีกรรม รวมทั้งการประชาสัมพันธ์มากกว่าพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในสถานที่แห่งเดียวกัน

การสร้างเทวรูปซึ่งเป็นรูปเคารพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระพิฆเนศ ขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่ หนึ่งในสถานที่นั้น ๆ เป็นวัดในพุทธศาสนา พระพิฆเนศ

ถูกใช้ทำการประชาสัมพันธ์วัดให้เป็นที่รู้จัก และผลตอบรับก็มีมากล้น ปากกฏเป็นมหาชนจำนวนมหาศาลที่แห่แหนกันไปที่วัดสมานรัตนาราม เพื่อกราบนมัสการอธิษฐานขอพรกับรูปเคารพพระพิฆเนศเป็นสำคัญ (มากกว่าพระพุทธรูป หรือรูปเคารพองค์อื่น ๆ ภายในวัดสมานรัตนาราม) ถึงแม้ว่าทางผู้อำนวยการสร้างหลักจะกล่าวว่าการไม่ต้องการให้ความสำคัญกับเทวรูปมากกว่าพระพุทธรูป เนื่องจากเป็นวัดของพุทธศาสนา (พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจรรย์คุณ, สัมภาษณ์, 5 เมษายน 2557) แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า สื่อที่เผยแพร่ออกไปนั้นทางวัดได้นำเสนอองค์พระพิฆเนศ “ใหญ่ที่สุดในโลก” เป็นสำคัญ และในสถานที่ใกล้เคียงกันก็มีการสร้างพระพิฆเนศปางสำริด สำเร็จสมปรารถนา “ใหญ่ที่สุดในโลก” ขึ้นอีกองค์ที่อุทยานพระพิฆเนศ

พระพิฆเนศทั้งสององค์ ประดิษฐานที่จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งทราบกันดีว่ามีหลวงพ่อไธรรเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดมานานแล้ว ผู้คนที่มาจังหวัดฉะเชิงเทรานิยมมากราบหลวงพ่อไธรร ทำให้วัดอื่น ๆ ไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ประเด็นนี้อาจจะทำให้เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม และคณะกรรมการสร้างอุทยานพระพิฆเนศต้องหาจุดขายเพื่อดึงดูดคน สิ่งที่จะสามารถสร้างความสนใจของคนได้ ต้องมีความโดดเด่น ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นลักษณะทางกายภาพ และต้องมีอิทธิพลความศักดิ์สิทธิ์เทียบเคียงได้กับหลวงพ่อไธรร ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงได้เลือกที่จะสร้างเป็นรูปเคารพพระพิฆเนศ เทวรูปของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนไทยมาโดยตลอด ในการเป็นเทพเจ้าแห่งการขจัดอุปสรรค หรือเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ และประกอบกับการเพิ่มต่อท้ายชื่อให้กับพระพิฆเนศเป็น “พระพิฆเนศปางนอนเสวยสุข” และ “พระพิฆเนศ ปางสำริด สำเร็จสมปรารถนา” ยิ่งสร้างความศรัทธา และตอบใจความต้องการของคนในยุคสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี

นอกจากรูปแบบที่แตกต่างขององค์พระพิฆเนศ ซึ่งเป็นเทวรูปของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแล้ว กิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์พระพิฆเนศ มีช่องทางที่แต่ละสถานที่จะได้คิดสร้างขึ้นได้มาก (มากกว่าพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูป) เช่น การถวายเครื่องสักการบูชา การกระซิบหูหนู การสัมผัสอธิษฐานกับองค์พระพิฆเนศรอบฐานทั้ง 32 องค์ การประกอบพิธีฮาลาตี (การบูชาไฟ) การเขียนแผ่นดวงชะตาฝากไว้ใต้ฐานองค์พระพิฆเนศ เป็นต้น ทั้งนี้การกราบไหว้บูชาปกติธรรมดาทั่วไป คงไม่ให้ความรู้สึกที่มั่นใจมากพอว่า รูปเคารพองค์นั้น ๆ

จะได้รับรู้ และเมตตาประทานพรตามคำอธิษฐานให้กับตน แต่ถ้าได้ร่วมกิจกรรม หรือพิธีกรรมมากขึ้น ก็ยิ่งเพิ่มความมั่นใจให้กับตัวผู้ศรัทธา ฉะนั้นกิจกรรมหรือพิธีกรรม ที่ปฏิบัติต่อองค์พระพิฆเนศ เทวรูปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงสามารถตอบสนอง ความต้องการของคนได้มากกว่าพระพุทธรูปในศาสนาพุทธ ซึ่งไม่ได้เน้นพิธีกรรม

นอกจากนี้ ยังมีความนิยมสร้างรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ผู้มีปฏิปทาสูง ขนาดใหญ่เหมือนหีมา จากการแสดงออกผ่านกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อว่าเมื่อพระภิกษุสงฆ์ได้มรณภาพไปแล้ว แต่วิญญาณจะยังคงอยู่ กลายเป็น ผีบรรพบุรุษที่มีอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ในการลดบันดาล คุ่มครอง ปกป้องลูกหลาน ลูกศิษย์ หรือผู้ศรัทธาให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป เนื่องด้วยพลังอำนาจ บุญญาธิการ ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ได้เคยกระทำคุณูปการ รวมถึงแสดงความสามารถในด้านต่าง ๆ ให้เป็นที่ประจักษ์ จดจำ จึงกลายเป็นตำนานอันศักดิ์สิทธิ์ บอกเล่าขยายความ ต่อ ๆ กันมา ทำให้รูปเหมือนขนาดใหญ่เหมือนหีมาของพระสงฆ์แต่ละองค์กลายเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ทวีคูณมากยิ่งขึ้น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ สามารถอธิบายได้ว่า แนวทางปฏิบัติที่สำคัญของ พุทธศาสนาเถรวาท คือ การยึดถือ พระรัตนตรัย หรือพระไตรรัตน์ ซึ่งหมายถึง แก้ว 3 ประการ เป็นสิ่งมีคุณค่ายิ่งในพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ พุทธศาสนาเถรวาทถือว่า พระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ของชาวพุทธ ทุกคน โดยเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าในพุทธศาสนาเถรวาทที่พุทธศาสนิกชนนับถือ กันในปัจจุบัน เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์และเป็นศาสดาของพุทธศาสนาผู้ทรงค้นพบ สัจธรรมของชีวิต และวิธีปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ พร้อมทั้งได้นำสิ่งที่พระองค์ทรง ค้นพบมาเผยแผ่ต่อชาวโลก พระพุทธเจ้าของชาวพุทธเถรวาทมิใช่เทพ แต่ทรงเป็น บุคคลผู้มีจริยธรรมสูงส่ง ทรงทำความเพียรเพื่อความพ้นทุกข์ (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2500, หน้า 3-4) เมื่อเสด็จปรินิพพานแล้วก็ทรงสูญสลายไป คงเหลือแต่พระธรรม ให้พุทธบริษัทได้อาศัยเป็นแนวทางเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมักเข้าใจว่า พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ หมายถึง พระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งในอดีตคือเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งได้ตรัสรู้และปรินิพพานตามพุทธประวัติ แต่ยังคงทรงมีความศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจที่จะช่วยเหลือคนทั่วไปได้ ชาวบ้านจึงกราบไหว้ พระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ลดบันดาล

ให้สมความปรารถนาได้ (ภัทรพร สิริกาญจน, 2546, หน้า 48-51) อันที่จริงการ เช่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ล้วนแต่เป็นการปฏิบัติต่อสิ่งนั้นในฐานะที่เป็น “ผี” มากกว่า เป็นเทวดา หรือพระพุทธรูป (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2557, หน้า 249) ดังจะเห็น ได้ว่าพระยาอนุমানราชธนะ (เสฐียรโกเศศ, 2480, หน้า 153) ได้อธิบายเกี่ยวกับ เรื่องนี้ไว้ว่า “สังคมไทยแต่เดิมนับถือผี กระทั่งปัจจุบันก็ยังนับถือผีอยู่ เช่น พระอินทร์ พระพรหม และพระอิกหลาย ๆ องค์ล้วนเป็นผี พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าก็เป็นผี เช่นกัน” หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช (อ้างใน ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527, หน้า 152) ได้ให้คำอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า “...พระพุทธรูปที่สำคัญหลายองค์ในพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่จะเป็นนิมิตหมายของพระรัตนตรัยเท่านั้น แต่มีคนถือว่าเป็นผีอยู่มากมาย พระพุทธชินราชเป็นผี พระแก้วมรกตเป็นผี เป็นเทพารักษ์ที่จะคุ้มครองกรุงเทพฯ เหมือนอย่างพระกระพุงผีที่เคยมีที่เมืองสุโขทัยปรากฏในศิลาจารึก...” ดังนั้น พุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อทางศาสนาที่ชาวไทย พุทธทั่วไปยึดถือและปฏิบัติกันอยู่จริง จึงมีอยู่สองประเภท หรือสองระดับ ดังนี้ ระดับแรกคือ พุทธศาสนาเถรวาทแบบปรัชญา นิยมเรียกพุทธศาสนาระดับนี้ว่า “แก่น” แท้ของพุทธศาสนา บ้างก็กล่าวว่า คือหลักการของพุทธศาสนาที่เป็นปรัชญา เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเหนือกว่านั้นคือเป็น “สัจธรรม” ระดับที่สองคือ พุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่ยึดถือและปฏิบัติพิธีกรรม เป็นความเชื่อและพิธีกรรม ที่ประสมประสานทั้งพุทธศาสนา พราหมณ์ หรือฮินดู และความเชื่อในเรื่องผี นางไม้ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ เวทย์มนต์ เครื่องรางของขลัง บาป บุญ นรก สวรรค์ ฯลฯ พุทธศาสนาแบบนี้ นักวิชาการเรียกว่า เป็นพุทธศาสนา แบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งมีได้หมายความว่า มีแต่ชาวบ้านตามชนบท เท่านั้นที่เชื่อถือและปฏิบัติพิธีกรรมในลักษณะนี้ หากแต่หมายถึงความเชื่อและการปฏิบัติในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่ รวมทั้งชาวเมืองและผู้คนในระดับ ขึ้นทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษาต่าง ๆ ที่มีความเชื่อ และประกอบพิธีกรรมแบบ ผสมผสานของความเชื่อที่หลากหลาย (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2557, หน้า 250)

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าค่านิยม ความเชื่อ ศรัทธาของคนในสังคมปัจจุบัน ยอมรับนับถือพุทธ พราหมณ์ ผี ให้มีฐานะที่เท่าเทียมกันมากกว่าในอดีต หรือกล่าว ได้ว่าพระพุทธรูปเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะตอบสนองของความมั่นคงทางจิตใจ ของคนในสังคมนี้ได้ พื้นที่ของเทวรูป และรูปเหมือนพระสงฆ์จึงมีมากยิ่งขึ้น แสดงออก

ด้วยการสนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้มีการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ที่มีมาทั้งรูปแบบทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ และรูปเหมือนพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้น

3.2 โหราศาสตร์: ฤกษ์ยาม เลขมงคล

โหราศาสตร์ตามคัมภีร์มหาทักษา ซึ่งเชื่อว่าจำนวนของกำลังพระเคราะห์ของดาวพระเคราะห์ทั้ง 8 หรืออัฐเคราะห์ เป็นจำนวนปีที่พระเคราะห์นั้น ๆ จะเข้ามาครองหรือเสวยอายุ ซึ่งก็คือช่วงเวลาที่มีอิทธิพลต่อชีวิตนั่นเอง (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2551, หน้า 36) โหราศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่อยู่คู่กับสังคมไทยในทุก ๆ ช่วงชีวิต เช่น ฤกษ์ยามในการทำกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่าง ๆ การผูกดวงชะตาเพื่อความเป็นสิริมงคล โหราศาสตร์จึงได้กลายเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจมาช้านาน

การสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มาใช้หลักโหราศาสตร์มาเกี่ยวข้องกับตั้งแต่กระบวนการตั้งชื่อ การกำหนดขนาดรูปเคารพ ตลอดจนการกำหนดฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม โดยตัวเลขที่นิยม และเชื่อว่าเป็นสิริมงคลคือ เลข 1 เลข 9 และเลข 11 ตัวเลขเหล่านี้จะถูกนำไปกำหนดเป็นสัดส่วนของรูปเคารพ ฤกษ์ประกอบพิธี นอกจากนี้ผู้อำนวยการสร้างหลักยังได้ผนวกตัวเลขซึ่งแทนตนเองเป็นส่วนหนึ่งของรูปเคารพด้วย นอกจากจะสร้างความเป็นมงคลให้กับตนเองแล้วยังเป็นการผวนรูปเคารพเข้ากับบุคคลไว้อย่างแยบยล

อภิปรายผลการวิจัย

ระบบความเชื่อของคนไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังคงเกี่ยวข้องกับผูกพันกับพุทธศาสนา นอกจากนี้ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ และโหราศาสตร์ล้วนมีบทบาทร่วมอยู่ด้วยโดยตลอด แม้ว่าสังคมไทยจะรับความรู้ความเจริญ และคำอธิบายแบบวิทยาศาสตร์เข้ามาร่วมเป็นองค์ประกอบกับความเชื่อเดิม ๆ ที่มีอยู่ในระบบความคิดหรือจิตสำนึกของคนไทย แต่ความเชื่อเรื่อง ผี โหราศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนาก็ไม่ได้สูญหายไป ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยอยู่อย่างเหนียวแน่น และได้มีการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2557,

หน้า 246) อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะความเชื่อในพุทธศาสนาของคนไทยนั้น มีลักษณะเป็นพุทธแบบไทย ซึ่งแตกต่างจากพุทธของประเทศอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจาก ก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแพร่ในแผ่นดินที่เรียกว่า ประเทศไทยปัจจุบันได้มีการนับถือผี และศาสนาพราหมณ์อยู่ก่อนแล้ว จึงเกิดการผสมผสานกันระหว่างการนับถือผี ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา แม้ว่าพุทธศาสนาจะดูว่ามีอิทธิพลมากกว่า แต่ศาสนาพราหมณ์ก็แทรกอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ จนกลายเป็นพุทธแบบไทย นอกจากนี้ความเชื่อในหลักธรรมตามพุทธศาสนายังแตกต่างกันไปด้วย ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของผู้นับถือ อาจพบว่ามี ความแตกต่างกันตามภาคต่าง ๆ หรือท้องถิ่น หรือชุมชนอีกด้วย จากการศึกษาของ วิลเลียม คลาสเนอร์ (2511, หน้า 160-190) พบว่า มีคติพราหมณ์และลัทธิถือผีสังเวทดาปะปนอยู่ในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จนอาจเรียกได้ว่า คติของพราหมณ์ ลัทธิถือผีสังเวทดา และพุทธศาสนาอยู่รวมกัน อย่างกลมกลืนเป็นสิ่งที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยมีการให้ความสำคัญกับผี และพราหมณ์มากยิ่งขึ้น

วงจรระบวนการสร้างความหมายให้รูปเคารพทางศาสนาขนาดใหญ่ มีที่มา แสดงให้เห็นแรงขับเคลื่อนที่สัมพันธ์กัน ระหว่างผู้อำนวยการสร้าง รูปเคารพ และผู้รับสารหรือผู้ศรัทธา ภายใต้กรอบทางวัฒนธรรม (เศรษฐกิจ สังคม การเมือง) เพื่อสร้างให้รูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทางศาสนามีความหมายตามที่สังคมยอมรับ และต้องการ โดยมีปัจจัยหลักร่วมกันคือ “ศรัทธา” เมื่อสังคมเกิดการยอมรับ และร่วมกันตอกย้ำความหมายด้วยการปฏิบัติกิจกรรมหรือพิธีกรรมซ้ำ ๆ กันไปเรื่อย ๆ ส่งผลให้รูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทางศาสนามีความหมายกล่าวคือ รูปเคารพมีคุณค่า ในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านจิตใจที่ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ศรัทธาที่มา กราบไหว้บูชา ช่วยสร้างชื่อเสียงให้กับสถานที่ตั้งให้กลายเป็นที่รู้จัก มีนักท่องเที่ยว เดินทางมาเที่ยวชม นำมาซึ่งรายได้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่แสดงการเชิดชู ยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์ ครูอาจารย์ที่เคารพนับถือ เป็นต้น เมื่อรูปเคารพ มีความหมายหรือมีคุณค่าแล้ว คนในสังคมก็จะเห็นความสำคัญในการมีอยู่ของ รูปเคารพ มาเที่ยวชม กราบไหว้บูชา ร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรม ให้การสนับสนุน ส่งเสริมด้านต่าง ๆ เพื่อให้รูปเคารพนั้นดำรงอยู่ (มีตัวตน) เมื่อรูปเคารพเป็นที่ต้องการ ของสังคมก็จะมีพื้นที่อยู่ในสังคมแห่งนี้ คือ มีสถานที่ตั้งรูปเคารพอย่างมั่นคงและ

ยังยืนหรือมีพื้นที่ในสื่อต่าง ๆ ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ วารสาร เป็นต้น และที่สำคัญที่สุดรูปเคารพจะมีพื้นที่อยู่ในใจของผู้ศรัทธา ซึ่งเปี่ยมไปด้วยความเคารพศรัทธาต่อรูปเคารพองค์นั้น ๆ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

เนื่องจากกระแสการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่มีมาทางศาสนายังคงมีความนิยมอย่างต่อเนื่อง และมีรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะรูปเหมือนพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียงสร้างกระจายตัวอยู่ทั่วประเทศ สิ่งที่ต้องวิจัยต้องการเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป คือ การศึกษากระบวนการสร้างความหมายของรูปเคารพเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มพระพุทธรูป กลุ่มเทวรูป กลุ่มรูปเหมือนบุคคล หรือศึกษาเฉพาะองค์ เช่น รูปเหมือนสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) หลวงพ่อทวด เป็นต้น หรือศึกษาติดตามผลหลังจากที่มีการสร้างรูปเคารพในพื้นที่แต่ละแห่ง โดยสามารถพิจารณาผลกระทบต่อชุมชน สังคมในพื้นที่ตั้งรูปเคารพ หรือศึกษากระบวนการในการดำรงอยู่ของรูปเคารพแต่ละองค์ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อสังคมไทยมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพรสโปรดักส์.
- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2552). พิธีกรรมคือการเชื่อมโยง. *วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 6(1), 1-9.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). *ผีเจ้านาย*. กรุงเทพฯ: พายัพออฟเซทพรินท์.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2557ก). ความเชื่อเรื่องผีและศาสนา ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา แนวคิดไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 13). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2557ข). *เอกสารการสอนชุดวิชา แนวคิดไทย*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระครูปลัดสุวัฒนพรหมจริยคุณ. (2557, 5 เมษายน). *เจ้าอาวาสวัดสมานรัตนาราม*. สัมภาษณ์.
- พระครูโสภณปริยัติสุธี. (2548). *แปดเป็ง ประเพณีนมัสการพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา*. พะเยา: นครนิเวศการพิมพ์ พะเยา.
- พระธรรมรัตนากร. (2558, 19 มกราคม). *ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดปากน้ำภาษีเจริญ*. สัมภาษณ์.
- พระธรรมวิมลโมลี. (2543). *อัครดุขฎีบัณฑิตแห่งภูกามยาว*. พะเยา: วัดศรีโคมคำ.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2551). *ลักษณะไทย พระพุทธปฏิมา อัครลักษณะพุทธศิลป์ไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. (2500). *พุทธประวัติจากพระโอษฐ์*. กรุงเทพฯ: อักษรศาสตร์.
- ภัทรพร สิริกาญจน (บรรณารักษ์). (2546). *ความรู้พื้นฐานทางศาสนา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และมานิต วัลลิโภดม. (2538). *พระที่นั่งสรรเพชญปราสาท*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). *พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย*. กรุงเทพฯ: พิสิกส์เซ็นเตอร์.

- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2556). *พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ พัฒนาการและความเชื่อของคนไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศุภวัฒน์ เกษมศรี, พลตรี หม่อมราชวงศ์. (2556). *ปาฐกถาชุด "สิรินธร" ครั้งที่ 28 เรื่อง "การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์: สถาบันพระมหากษัตริย์ในบริบทสังคมไทย"*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันติ เล็กสุขุม. (2549). *ศิลปะสุโขทัย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2533). *พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน* (พิมพ์รวมเล่มเดี่ยวจบ ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุภาวดี เจริญเศรษฐมน. (2548). *ความเชื่อ: มิติแห่งเหตุผลและความมมงาย*. *วารสารรามคำแหง*, 22(3), 74-101.
- เสถียรโกเศศ (นามแฝง). (2480). *การศึกษาเรื่องประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ: อุดม.
- เอเดรียน สนั่นดกราส. (2541). *สัญลักษณ์แห่งพระสถูป* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.